

MATTEI DOGAN

**COMPARAȚII ȘI EXPLICAȚII
ÎN ȘTIINȚA POLITICĂ ȘI
ÎN SOCIOLOGIE**

Ediție îngrijită și prefață de Cristian PREDA și Alexandra IONAȘCU

Traducere de Ionela BĂLUȚĂ, Alexandra IONAȘCU,
Ruxandra IVAN, Silvia MARTON, Cristian PREDA

INSTITUTUL EUROPEAN
2010

Cuprins

Prefață / 7

Capitolul 1 Există paradigme în știința socială comparată? / 19

Capitolul 2 Cincisprezece strategii în sociologia comparată / 33

Capitolul 3 Compararea societăților pe baza scalelor de măsură / 65

Capitolul 4 Patru sute de megaorașe / 81

Capitolul 5 Legitimitatea politică, între anacronismul teoriilor clasice și definirea unor noi criterii / 105

Capitolul 6 Erodarea încrederii în treizeci de democrații europene / 143

Capitolul 7 Elite, crize și regimuri în analiză comparată / 185

Capitolul 8 Parlamentarii „curieri” în Franța, Marea Britanie și Statele Unite / 211

Capitolul 9 Dansul electoral în România interbelică / 241

Capitolul 10 Piramida răsturnată. Originea socială a parlamentarilor din România / 263

Capitolul 1

Există paradigme în știința socială comparată?

Cum putem explica răspândirea conceptului de „paradigmă”, un cuvânt de origine greacă ce datează din 1483, folosit de filosofi în secolul al XIII-lea, care în lucrările practicanților contemporani din științele sociale ia forma unei pedanterii intelectuale?

Motivul principal al acestei difuzări este fără îndoială faptul că acest concept pune o întrebare fundamentală în istoria științelor: progresul științific se realizează prin acumularea progresivă a cunoștințelor, sau prin salturi, prin rupturi ale lanțului progresului științific? Acest concept a fost elaborat de către Thomas Kuhn într-un context particular, iar circumstanțele în care a fost formulat indică în mod clar tema care trebuie tratată: există paradigme în științele sociale?

În prefața cărții sale *Structura revoluțiilor științifice*, Thomas Kuhn ne spune că a fost determinat să elaboreze conceptul de paradigmă în timpul unui sejur la *Center for Advanced Studies* din São Paulo, unde se afla în compania unor specialiști în științele sociale; el a elaborat acest termen tocmai pentru a sublinia diferența esențială dintre științele naturale și științele sociale. Motivul evocat de Kuhn este lipsa unui consens teoretic în științele sociale:

„Am fost frapat de numărul și de intensitatea disputelor dintre reprezentanții acestor discipline în legătură cu natura problemelor și metodologia. Controversele privind subiectele fundamentale sunt endemice între psihologi sau între sociologi. Căutând sursa acestor dezacorduri am ajuns să recunosc rolul pe care îl joacă în cercetarea științifică ceea ce eu numesc, de atunci încoace, paradigmă¹.”

În aceeași prefață, autorul subliniază că termenul de „paradigmă” nu se aplică științelor sociale. Există oare în știința politică, în sociologie, în economie, în antropologie, în istorie sau în geografie bulversări comparabile cu cele produse de Copernic, Newton, Darwin sau Einstein? Teoriile lui Weber, ale

¹ Thomas Samuel KUHN, *The Structure of Scientific Revolution*, University of Chicago Press, Chicago, (1962) 1970, p. VIII.

lui Keynes, Freud, Chomsky sau Parsons, pot fi considerate drept paradigmatic?

Pentru a putea vorbi de o paradigmă, trebuie să fie îndeplinită o condiție: teoriile trebuie să privească un aspect esențial al realității sociale, o problemă majoră. Dar în științele sociale marile teorii ambițioase nu pot fi testate în mod empiric. În aceste discipline nu există „descoperiri fundamentale” (cu excepția arheologiei, dar în acest caz meritul revine unor tehnologii din științele naturale). Dimpotrivă, se construiesc teorii greu de verificat, iar acest lucru este datorat, parțial, faptului că realitatea socială se schimbă. Kuhn susține că o „revoluție paradigmatică” se produce atunci când se confruntă două „paradigme incommensurabile”, adică incompatibile. În acest caz partizanii fiecărei școli resping presuposițiile celorlalți și contestă rezultatul muncii lor. În științele sociale, această „incommensurabilitate” ia adesea forma unei ignorări mutuale.

Paradigmă: un concept polisemic

Mulți savanți și-au exprimat dubiile în privința existenței paradigmelor, chiar și în științele naturale. În postfața celei de-a doua ediții a cărții sale, Thomas Kuhn însuși a recunoscut că a folosit termenul în două sensuri diferite. Pe de o parte, paradigma desemnează o serie de credințe, valori, tehnici, împărtășite de membrii unei comunități științifice, de o școală; pe de altă parte, cuvântul vrea să desemneze o problemă dificilă, care rămâne de rezolvat. Pentru prima semnificație, el a propus denumirea de „matrice disciplinară”; disciplinară pentru că se referă la patrimoniul unei discipline particulare; matrice, pentru că e vorba de o ordonare a diverselor ipoteze, teorii și metode².

Kuhn face o distincție între paradigme în sensul larg al cuvântului, de matrice, și micile paradigme, pe care el le numește „teme” („exemplars”). Majoritatea sociologilor științei consideră că această distincție este puțin pertinentă. În cea de-a doua versiune a cărții sale, Kuhn recunoaște că fiecare perioadă de dezvoltare științifică este marcată de un număr mare de paradigme care se amestecă și se întrepătrund, care nu se înlocuiesc imediat și nu apar dintr-o dată, ci dimpotrivă, sunt rezultatul unui lung proces de competiție. Aceste concesii diluează mesajul inițial al lui Kuhn: „E greu să deosebim argumentația sa de discursul istoricilor științei”³.

² *Ibidem*, p. 182.

³ Mark BLAUG, „Kuhn versus Lakatos, or Paradigms versus Research Programmes in the History of Economics”, în Spiro J. LATSIS, *Methods and Appraisal in Economics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1976, p. 154.

Puțin sociologi ai științei s-au întrebat dacă conceptul de paradigmă este sau nu aplicabil științelor sociale. Harriet Zuckerman, în *Sociology of Science*, nu acordă niciun rând acestei chestiuni⁴, nici Merton, Price, Collins, Lakatos ori Mullins. Există însă și excepții. După ce subliniază că termenul a devenit popular în sociologie numai după publicarea cărții lui Thomas Kuhn din 1962, Wendell Bell⁵ amintește că Masterman⁶ a pus în evidență 21 de semnificații diferite ale cuvântului. Referindu-se la literatura de specialitate, el mai adaugă o listă lungă: teorie, cadru de referință, set de ipoteze, realizare științifică admisă în mod universal, prototip, sistem formal, ansamblu de credințe și percepții, clasificare, explicare, obicei științific, instrumentare, program de cercetare și încă altele. Am mai putea adăuga: teorie unificatoare, postulat fondator, dogmă științifică.

În limbajul celor care admit existența paradigmelor întâlnim foarte des cuvântul „ruptură” (*breakthrough*). În cea de-a doua ediție a cărții sale din 1969, precum și în *Reflexions on my Critics*, din 1970, Kuhn însuși a înlocuit cuvântul paradigmă cu cel de „matrice disciplinară” care înseamnă, în accepțiunea lui, „generalizări simbolice împărtășite”, „modele împărtășite” și „valori împărtășite”⁷. Amintind motto-ul „un cuvânt, o semnificație”, Wendell Bell protestează împotriva acestui „turn Babel” și îi invită pe sociologi și pe ceilalți practicanți din științele sociale să facă o pauză înainte de a folosi cuvântul „paradigmă” și să recurgă la alte cuvinte, mai clare și mai precise. În 1973 deja, întrebându-se asupra aplicabilității noțiunii de paradigmă în știința politică, Jérôme Stephens subliniază pericolele la care ne expunem atunci când folosim acest cuvânt fără discernământ. El consideră – acuzație gravă de raționament în circuit – că politologii care adoptă acest concept:

„încearcă mai ales să-și plaseze propriile formulări sub autoritatea lui Kuhn și [...] să sugereze că formulările celor care îi contrazic nu sunt paradigmatic”⁸.

În plus, el amintește că încă din 1965, adică la trei ani după publicarea cărții lui Kuhn, în alocuțiunea lui ca președinte al APSA, David Truman

⁴ Harriet ZUCKERMAN, „The Sociology of Science”, în Neil SMELSER (dir.), *Handbook of Sociology*, Sage Publication, Newbury Park, 1988, pp. 511-599.

⁵ Wendell BELL, „What do we mean by Paradigm?”, *Footnotes*, American Sociological Association, noiembrie 1990.

⁶ Margaret MASTERMAN, „The Nature of a Paradigm”, în Imre LAKATOS, Alan MUSGRAVE (dir.), *Criticism and the Growth of Knowledge*, Cambridge University Press, Cambridge, 1970.

⁷ Thomas Samuel Kuhn, „Reflexions on my Critics”, în Imre LAKATOS, Alan MUSGRAVE, (dir.), *op. cit.*

⁸ Jérôme STEPHENS, „The Kuhnian Paradigm and Political Inquiry: An Appraisal”, *American Journal of Political Science*, vol. XVIII, 1973, p. 467.

recunoștea că știința politică nu are și nu a adoptat niciodată paradigme, dar, conciliant, admitea că această știință a cunoscut „ceva asemănător”, behaviorismul din perioada 1880-1930. Perioada behavioristă ar fi în știința politică o perioadă de „știință normală”, în sensul pe care îl dă Kuhn acestei expresii. Ce câștigăm dacă numim o perioadă benefică din istoria științei politice prin expresia „știință normală”?

Tot atunci, în cartea lor *Competing Paradigms in Comparative Politics*, Holt și Richardson se întrebă asupra pertinentei conceptului de paradigmă în știința politică comparată⁹. În știința politică comparată nu există o concepție dominantă, general admisă, adică o paradigmă. Conform unui inventar efectuat pe trei reviste americane dedicate comparațiilor din perioada 1982-1997, referințele la paradigme nu reprezintă decât 8,6% din ansamblul articolelor publicate în acest interval¹⁰.

Progresul cumulativ

Lipsa unui consens între contemporani este compensată de transmiterea cunoștințelor din generație în generație, așa cum arată o analiză a citărilor în enciclopedii și tratate. O asemenea transmitere generațională sugerează că în științele sociale progresul se realizează prin acumularea cunoștințelor. Progresul științei constă în mare măsură în adăugarea straturilor succesive de sedimente, care formează patrimoniul fiecărei discipline și al fiecărui domeniu.

Așa cum reamintește și Thomas Kuhn, în toate științele:

„numărul inovațiilor pe care le poate face un individ este în mod necesar limitat, deoarece fiecare cercetător trebuie să folosească în cercetarea sa cunoștințele pe care le-a dobândit prin instrucție, și nu poate să le înlocuiască total pe durata vieții sale”¹¹.

Progresul nu se realizează în vid, ci se dezvoltă plecând de la patrimoniul științific. Deci e greu de găsit un domeniu virgin în științele sociale. Fiecare deceniu aduce un sediment la patrimoniu (cu excepția anilor treizeci în Europa). Explicațiile vechi sunt înlocuite de explicații noi; putem da foarte multe exemple de progres cumulativ.

⁹ R.T. HOLT, J.M. RICHARDSON, „Competing Paradigms in Comparative Politics”, în R.T. HOLT, J.E. TURNER, *The Methodology of Comparative Research*, The Free Press, New York, 1970.

¹⁰ Adrian Prentice HULL, „Comparative Political Science: An inventory and Assessment since 1980s”, *Political Science*, vol. XXXII, nr. 1, 1999.

¹¹ Thomas Samuel KUHN, *op. cit.*, p. 183.

Chiar și giganții se bazează pe patrimoniu. Fără munca minuțioasă a lui Tycho Brahe, Copernic nu și-ar fi putut realiza opera, Karl Marx se referă la Adam Smith de 296 de ori în cele 1.721 de pagini ale cărții sale *Teorii asupra plusvalorii*; și se referă la predecesorul său cu conștiinciozitate. Ralf Dahrendorf îl citează pe Marx de 160 de ori¹². Max Weber nu îl citează pe Marx, dar multe din scrierile sale sunt un răspuns la tezele predecesorului său. El recunoaște că n-ar fi putut trata o parte esențială a muncii sale fără contribuțiile lui Marx și ale lui Nietzsche. Darwin a recunoscut cât îi datorează lui Malthus. Keynes nu ar fi putut scrie una din cărțile cele mai faimoase ale secolului al XX-lea fără cunoașterea acumulată de mai multe generații de economiști. Teoria dezvoltării, atât de importantă în știința politică comparată, este un lung șir al contribuțiilor cumulative în mai multe discipline¹³.

Influența tehnicilor electorale asupra sistemelor politice constituie un bun exemplu al cunoașterii acumulate. O bibliografie asupra acestei chestiuni, chiar și selectivă, ar putea cuprinde cu ușurință două sau trei sute de titluri în engleză, și sute de observații pertinente bazate pe experiența directă a parlamentarilor și observatorilor din numeroase țări. De la Condorcet, Bachoven, John Stuart Mill, Hare și Hondt, până la Hermens, Downs, Duverger, Sartori și Lijphart, teoria a beneficiat de contribuțiile și ameliorările succesive ale unui mare număr de specialiști (de exemplu: consecințele reprezentării proporționale au fost descrise încă din 1850 de către Bachoven, cu un secol înaintea lui Duverger). Literatura despre democrația consociativă este un alt exemplu de progres cumulativ. Pentru zeci de domenii și specializări din științele sociale beneficiem de un patrimoniu substanțial, de o cunoaștere acumulată datorită muncii unui lung șir de savanți.

Să ne imaginăm următoarea impostură-exercițiu: alegeți din literatură un articol sau un capitol clasic, de exemplu faimosul „dominație și legitimitate” al lui Max Weber. Înlocuiți numele autorului, faceți câteva retușuri cosmetice și propuneți-l unei mari reviste: un astfel de manuscris e oare acceptabil astăzi? Cuvintele desuete pe care le folosește și lipsa referințelor la o literatură recentă nu ar face textul nepublicabil?

Patrimoniul este proprietatea colectivă. Deși fiecare concept și teorie își au creatorii lor, nu e necesar să îi cităm de fiecare dată când le folosim. Nu ne putem aminti cine a folosit, pentru prima dată, conceptele de „rol”, „revoluție” sau „mobilitate socială”. Dispunând de un astfel de patrimoniu, fiecare cercetător își poate începe lucrul de la un nivel mai înalt decât cel al

¹² Ralph DAHRENDORF, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford University Press, Stanford, 1957.

¹³ Mattei DOGAN, „L'analyse quantitative en science politique: us et abus”, *RIPC*, vol. 1, no. 1, 1994, pp. 37-60.

predecesorilor săi¹⁴. Un student în doctorat are mai multe cunoștințe decât strămoșul care a fondat domeniul respectiv, chiar dacă nu are capacitatea de raționament a predecesorului său.

Ignorarea mutuală

Într-o disciplină formală pot coabita mai multe teorii, dar nu putem vorbi de o paradigmă decât dacă o singură teorie verificabilă domină celelalte teorii, și este acceptată de întreaga comunitate științifică. Când Pasteur a descoperit microbul, teoria generării spontane a fost eliminată, iar contagierea a devenit noua paradigmă.

În schimb, în științele sociale constatăm că se confruntă mai multe teorii, greu de testat. De cele mai multe ori însă nici măcar nu vedem confruntarea. Asistăm mai degrabă la manevre de evitare mutuală, de evitare a întâlnirii, de împiedicare a oricărui dialog cu rivalul. O asemenea lipsă de comunicare între reprezentanții diferitelor școli este mai ușor de realizat astăzi din cauza mărimii disciplinelor și a împărțirii lor în specializări, școli și secte. Lucrul acesta este adevărat pentru toate țările, mari sau mici, avansate sau mai înapoiate.

Ignorarea mutuală poate fi generată de rivalitatea personală, de dispute metodologice, sau de dispute privind prioritatea în concepție sau în descoperire, dar în cele mai interesante cazuri, această ignorare reciprocă și deliberată este un obicei vechi în științele sociale. La granița secolului trecut, marii savanți nu comunicau, sau o făceau foarte puțin. În scrierile lui Max Weber nu există referințe la contemporanul său Durkheim. Weber cunoștea revista *Année sociologique*. Iar Durkheim, care putea citi în germană, nu îl citează pe Weber decât în mod fugitiv. Și totuși, au lucrat pe subiecte comune, ca de exemplu religia:

„Weber cunoștea cu siguranță lucrările lui Durkheim, dar nu a fost influențat de acestea; la rândul său, Durkheim știa ce face Weber, dar nu face decât o referință minoră la acesta”¹⁵.

Durkheim nu îi amintește decât în treacăt pe Simmel și pe Tonnies. El a fost criticat sever de către Pareto, care a avut o părere defavorabilă despre cartea

¹⁴ Mattei DOGAN, Robert PAHRE, *Creative Marginality: Innovation at the Intersection of Social Science*, Westview Press, Boulder, 1990. Pentru traducerea în franceză, v. Mattei DOGAN, Robert PAHRE, *L'innovation dans les sciences sociales: la marginalité créative*, PUF, Paris, 1991.

¹⁵ Anthony GIDDENS, „Weber and Durkheim: Coincidence and Divergence”, în Wolfgang Justin MOMMSEN, Jürgen OSTERHAMMEL, *Max Weber and his Contemporaries*, Allen&Unwin, Londra, 1987, p. 182.

Le Suicide: „Din nefericire, scria el, argumentele sale nu sunt riguroase“. În schimb, Durkheim nu face nicio aluzie la contemporanul său. Weber pare să fi ignorat existența teoriei paretiene privind circulația elitelor, iar la rândul său Pareto nu spune nimic despre teoria weberiană a *leadership*-ului politic. Nu a existat niciun schimb între Weber și Freud. Ernst Bloch și Georg Lukacs l-au întâlnit frecvent pe Weber la Heidelberg, dar lucrările lor nu lasă să se vadă nicio urmă de influență. Singurul contemporan al lui Weber care se referă la el în mod expres este Karl Jaspers, care era un filosof¹⁶. Weber n-a exercitat nicio influență asupra ideilor lui Spengler. În ceea ce-l privește pe Weber, Croce spune:

„L-am întâlnit pe Weber în 1909. Nu mai am nicio legătură cu el, nu i-am urmărit lucrările; n-am citit decât una din primele lui cărți, despre istoria agrară a Romei“. Cum nota Raymond Aron, fiecare din cei trei fondatori ai sociologiei a urmat „un drum solitar”.

Charles Wright Mills a lăsat puțini oameni indiferenți. Împotriva lui s-au ridicat mulți dintre contemporanii săi, care n-au adoptat strategia ignorării mutuale și a tăcerii. L-au contestat deschis, printre ei fiind Robert Dahl și Arnold Rose. În schimb Mills a ales să treacă sub tăcere cartea lui Berle și Means și pe cea a lui James Burnham, pe care le cunoștea cu siguranță, dar care deranjau propria sa teorie. Pentru Lenski, în 1966, Charles Wright Mills nu era decât „un traducător al scrierilor lui Max Weber”.

Schumpeter nu se referă la niciunul din teoreticienii eliștiți dinaintea lui, dar a fost citat din abundență de succesorii săi. Angus Campbell și Paul Lazarsfeld și-au petrecut o mare parte din viețile lor paralele studiind același comportament politic: nu s-au citat niciodată reciproc, dar pe urmă au fost citați împreună de cititorii lor. Johan Galtung, născut în 1930 și Stein Rokkan, născut în 1921, cetățeni ai aceleiași țări mici – Norvegia –, ambii comparatiști, au fost interesați de probleme asemănătoare, fiecare a elaborat o teorie a „centrului împotriva periferiei”, dar n-au colaborat niciodată; s-au evitat cu grijă, au coexistat ignorându-se reciproc.

În 1982, în timpul unui simpozion de la Berlin, au fost compilate trei liste cu contribuțiile majore din știința economică. Prima, alcătuită de W. Krell, conține 30 de nume, cea de-a doua, realizată de Timberge, reunește 36 de nume, iar cea de-a treia, propusă de B. Fritsch și G. Kirchgässen, 44 de nume. Primele două liste conțin numai două nume comune (Klein, premiul Nobel, și Krell însuși); între prima și a treia listă, nouă nume sunt identice. Ultimele două liste nu au niciun nume în comun¹⁷. O asemenea diversitate de puncte de vedere

¹⁶ V. Wolfgang Justin MOMMSEN, Jürgen OSTERHAMMEL, *op. cit.*

¹⁷ John PLATT, „Is Everything Equal”, în Karl Wolfgang DEUTSCH, Andrei S. MARCOVITS, John PLATT, (dir.), *Advances in the Social Sciences*, University Press of America, Lanham, 1986. Derek John de Solla PRICE, *Little Science, Big Science and Beyond*, Columbia University Press, New York, (1963) 1986, p. 350.

printre economiștii cei mai notorii nu pledează în favoarea coerenței științei economice, nici în favoarea existenței vreunei paradigme în această știință. Aceasta este și părerea economistului Kenneth Boulding, care consideră că această știință este „dezorientată”, comparând-o cu povestea orbului și a elefantului. Nici premiul Nobel Vasili Leontiev nu este mai indulgent:

„An după an teoreticienii economiști produc modele matematice fără să fie capabili să avanseze în înțelegerea structurii și funcționării sistemului economic real”.

Monetaristul Georges Stigler contestă desemnarea drept „autori ai unor contribuții excepționale” în cazul a șase econometriști, pe motivul că „econometriștii nu au o metodologie omogenă și nu au exercitat nicio influență majoră asupra științei economice”¹⁸. Totuși, trei din acești șase econometriști au primit mai târziu premiul Nobel, printre care și Stigler.

„Existența unei discipline omogene numită economie se află în ochii admiratorului. Samuelson, Solow și Tobin și alții au folosit cuvinte dure la adresa economiștilor neoclasici precum Friedman și membrii școlii de la Chicago, care ridiculizează funcția de consum formulată de Keynes”¹⁹.

Observații similare pot fi făcute și pentru celelalte discipline, cu excepția lingvisticii. Dacă savanți care aparțin aceleiași generații și lucrează pe aceleași subiecte se ignoră reciproc, cum am putea percepe existența unei comunități științifice care aderă la o paradigmă? Paradoxal în aparență, rivalitatea este cu atât mai mare, cu cât proximitatea este mai mare și vecinătatea mai directă.

Cercetări simultane și progres cumulativ

Istoria științei este semănată de certuri cu privire la întâietatea cercetării. De aceea academiile și instituțiile științifice scriu pe manuscrisele pe care le primesc ziua și ora exactă de primire. S-a întâmplat ca editura Academiei Științelor să primească manuscrise la cinci minute înainte de miezul nopții. Conflictul dintre Newton și Leibniz privind întâietatea asupra calculului infinitezimal este bine cunoscută de toți istoricii științei. Pasteur l-a devansat pe

¹⁸ Citat de John PLATT, *op. cit.*, p. 350.

¹⁹ Jack AMARIGLIO, Sidney RESNICK, Robert WOLFF, „Division and Difference in the ‘Discipline’ of Economics”, în Ellen MESSER-DAVIDOW, David SCHUMWAY, David SYLVAIN, *Knowledges: Historical and Critical Studies in Disciplinarity*, University Press of Virginia, 1993, pp. 150-184.

Semmelweis, care în 1865 suspecta și el existența microbului. Pe 25 noiembrie 1915 Albert Einstein a depus manuscrisul cu teoria relativității la Academia prusiană, care l-a publicat pe 2 decembrie. David Hilbert a supus aceleeași instanțe un text similar pe 20 noiembrie, care a fost publicat pe 31 martie. Hilbert l-a precedat pe Einstein cu cinci zile. Un document exhumat din arhive mult mai târziu, adnotat de mâna lui Hilbert, atestă paternitatea lui Einstein. Galileo a trebuit să se apere de imposturi. Cine a descoperit America, Amerigo Vespucci sau Cristofor Columb?

Această simultaneitate a cercetării a făcut obiectul unui studiu magistral al lui Robert Merton²⁰, care arată că și cercetarea cea mai specializată avansează pe un front foarte larg. În istorie, adesea „ideea este în aer”, iar competiția antrenează mai multe laboratoare și echipe de savanți, care lucrează simultan asupra acelorași puncte.

În științele sociale competiția e la fel de acerbă, dar întâietatea e greu de stabilit. Din acest punct de vedere, conflictul dintre Mosca și Pareto este exemplar. Mosca l-a acuzat pe Pareto că s-a insiprat din cărțile sale fără să îl citeze. Mosca îi trimisese lui Pareto un exemplar din cartea sa, iar acesta o criticase. Nu e vorba de un plagiat în sensul riguros al termenului, deoarece Pareto n-a recopiat pagini întregi din textul lui Mosca. Vocabularul nu este același, dar asemănarea dintre „teoria clasei politice” și „teoria elitelor” este frapantă. E sigur că Mosca a publicat cu trei ani înainte. Dar problema este de a ști în ce măsură Pareto s-a inspirat din lucrările lui Mosca. Zeci de politologi și sociologi italieni au participat la această dezbatere privind paternitatea ideilor elitiste.

Mosca s-a plâns, iar Pareto a răspuns acuzațiilor sale în scrisori adresate unor prieteni cunoscuți, dar nu în publicațiile lor: ei au practicat strategia ignorării mutuale. Pareto s-a apărat argumentând că Mosca nu a descoperit nimic, că ideile sale sunt presărate în opera lui Dante, Sumner Maine, Taine și a multor altor autori, și că importantă este sinteza teoretică pe care a făcut-o el, și nu niște elemente răzlețe.

Întrebarea este de ce exact în acel moment mai mulți sociologi, esești, jurnaliști sunt interesați de fenomene desemnate azi prin termenii de „clasă politică” sau de „elite politice”? Pentru că în acel moment, în mod simultan, în multe țări elitele ereditare sunt înlocuite rapid de elite alese de alegători și asistăm la apariția unui nou tip de actori politici. Nu e vorba de o nouă interpretare paradigmatică, ci de o nouă situație socială, care cere o nouă conceptualizare. Dar terenul nu era neexplorat, existau deja mai mulți precursori. De exemplu, cu un deceniu înainte în țările scandinave au fost efectuate studii privind decadența aristocrației. Ideea că întotdeauna guvernează o minoritate

²⁰ Robert K. MERTON, *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, New York, 1957.

datează din scrierile clasice. Această remarcă nu diminuează cu nimic construcțiile magistrale ale lui Mosca și Pareto. Construcții care nu au fost considerate decât mai târziu drept „paradigme” elitiste, capabile să contracareze paradigma marxistă. Pareto a atras mai mult atenția sociologilor pentru că era deja cunoscut pentru celelalte lucrări ale sale, mai ales în domeniul economiei politice, pentru că teoria sa despre elite era mai deschisă la comparații, și deoarece cartea lui a fost publicată într-o limbă cunoscută, în timp ce cartea lui Mosca n-a fost descoperită în Statele Unite și tradusă din italiană decât după patruzeci de ani.

Ultima tentativă de construire a unei paradigme

Ignorarea mutuală este o strategie adoptată de savanții care lucrează în același domeniu, chiar asupra aceluiași subiect. Lipsa unei paradigme este atestată de lipsa recunoașterii mutuale dintre savanți care sunt rivali direcți asupra unui termen de cercetare. În științele naturale o descoperire majoră se impune tuturor, deoarece experiența poate fi repetată și rezultatele pot fi verificate. În schimb, în științele sociale, validarea experimentală nu este posibilă. Dacă un politolog foarte cunoscut contestă validitatea cercetărilor unui coleg la fel de reputat, asta înseamnă că criteriile de evaluare nu sunt evidente și că o evaluare obiectivă nu reușește să se impună din cauza unor rivalități personale. Istoria științelor sociale a înregistrat un lung șir de conflicte declarate între autori notorii, conflicte care au provocat fisuri în interiorul fiecărei discipline. Atunci când comunitatea științifică nu este unită, nicio teorie nu poate dobândi adeziunea majorității membrilor săi. Cei care admit coexistența mai multor paradigme se joacă cu cuvintele, contrazicând definiția pe care a dat-o Kuhn conceptului de paradigmă. Or pământul se rotește în jurul soarelui, or invers. Dar cele două paradigme nu pot fi acceptate în același timp.

La confluența dintre mai multe discipline, Talcott Parsons a elaborat acum mai bine de o jumătate de secol o teorie ambițioasă, considerată de către istorici drept ultima tentativă de construire a unei teorii paradigmatică în științele sociale. Departamentul de sociologie al Universității Harvard a fost, în anii 1930, teatrul unei rivalități acerbe între Pitirim Sorokin și Talcott Parsons. Sorokin, care a publicat șase cărți importante în șase ani, și care era o stea în curs de apariție în sociologia americană, a fost numit în fruntea unui departament de sociologie. În acel moment Talcott Parsons era „instructor” în acel departament. În 1935, Parsons i-a prezentat lui Sorokin manuscrisul care avea să devină *The Structure of Social Action*. Sorokin a considerat manuscrisul drept „ilizibil”, adăugând remarcă „lucrări confuze pe care nu le înțelegem pot trece drept mari opere”. El i-a reproșat autorului manuscrisului abuzul de